

2. Про національну безпеку України : Закон України від 31.03.2023 № 2469-VIII. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.04.2024).

3. Про затвердження Порядку застосування цивільними особами вогнепальної зброї під час участі у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації та/або інших держав проти України у період дії воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 15.04.2022 № 448-2022-п. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/448-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2024).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-453-5-48>

**PROBLEMS OF THE LEGAL STATUS AND LEGALIZATION
OF TROPHY (FOUND) FIREARMS AMIDST MILITARY
AGGRESSION AGAINST UKRAINE**

**ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЇ
ТРОФЕЙНОЇ (ЗНАЙДЕНОЇ) ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ
В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ**

Heselev O. V.

*PhD in Law,
Head of the Sector for Legislative
Support
of the State Policy on National Security,
Research Service of the Verkhovna Rada
of Ukraine*

Геселев О. В.

*кандидат юридичних наук,
завідувач сектору законодавчого
забезпечення державної політики
у сфері національної безпеки,
Дослідницька служба Верховної Ради
України*

Із початком активної широкомасштабної військової агресії російської федерації (далі – рф) проти України актуалізувалася проблема правової кваліфікації та підстав для притягнення до відповідальності за незаконне поводження (володіння, носіння, зберігання, використання) з вогнепальною зброєю та бойовими припасами, насамперед, у випадках знайдення такої зброї й боєприпасів, їх отримання під час та в районі ведення бойових дій. Поряд із належним чином облікованою (легалізованою) зброєю громадяни почали використовувати і зброю невідомого походження, «знайдену» зброю, трофейну зброю тощо.

Незважаючи на це, правова регламентація зазначених випадків наразі відсутня. Порядок зберігання та використання цивільними

особами-громадянами України вогнепальної зброї й бойових припасів, знайдених у зоні бойових дій, відібраних у ворога, «невідомого походження», трофейних та ін., фактично залишається поза правовим полем.

Міжнародне гуманітарне право визначає військові трофеї як захоплене у противника озброєння, військову техніку та інше військове майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила [1]. Визначено, що військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям. Відповідно до загальних засад міжнародного гуманітарного права, визнаних в Україні, все озброєння, боєприпаси, військово-господарське майно, кинуте противником або захоплене військами на полі бою, у населених пунктах, на залізничних станціях тощо, вважається трофеями та є власністю держави.

Вищевказана позиція щодо правового статусу трофейної зброї, як військового майна, що належить виключно державі, а не окремим військовослужбовцям чи військовим з'єднанням, повністю відтворена у Наказі Міністра оборони України № 164 від 23.03.2017 року «Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України (із змінами, внесеними згідно з Наказами Міністерства оборони України № 514 від 10.10.2018, № 119 від 16.05.2022). Зокрема, у статті 12 цієї Інструкції зазначено, що: «Військові трофеї – захоплене у противника озброєння, військова техніка та інше військово-господарське майно, яке може використовуватися стороною, що їх захопила...Військові трофеї належать державі, а не окремим військовослужбовцям» [2].

Водночас, на рівні законів правовий режим трофейного майна чітко не визначено. У статті 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» від 21.09.1999 р. № 1075-XIV встановлене загальне поняття «військового майна» як «державного майна, закріпленого за військовими частинами, закладами, установами та організаціями Збройних Сил України», до якого належать, у тому числі «...всі види озброєння, бойова та інша техніка, боєприпаси, пально-мастильні матеріали тощо» [3]. Це дає підстави вважати захоплене у противника (або залишене ним) трофейне озброєння та майно, яке стало надбанням регулярних військових підрозділів Збройних сил України, – державним майном, тобто військовим майном, що є власністю держави. Відповідні положення щодо приналежності трофейного озброєння до державного майна повною мірою стосуються й добровольчих формувань Сил територіальної оборони Збройних Сил України, які згідно з вимогами частини п'ятнадцятої статті 1 Закону України «Про основи національного спротиву» від 16.07.2021 р. № 1702-IX є окремим родом Збройних Сил України [4].

Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03.03.2022 р. № 2114-IX дозволяє громадянам України, що не є військовослужбовцями, іноземцям та особам без громадянства для відсічі збройній агресії рф «...отримати вогнепальну зброю і боєприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України» (стаття 1 Закону). При цьому, застосування вогнепальної зброї цивільними особами, «отриманої (ними) відповідно до цього Закону, здійснюється аналогічно до застосування зброї військовослужбовцями під час виконання ними завдань щодо відсічі збройної агресії проти України в порядку, затвердженому Кабінетом Міністрів України» (стаття 2 Закону) [5]. Однак, навіть у цьому Законі, ухваленому після початку широкомасштабного військового вторгнення рф, відсутнє визначення «трофейної зброї». Така зброя не визначена як легальне, законне знаряддя, яке може бути використане цивільними особами для відсічі збройній агресії росії. У ньому йдеться лише про вогнепальну зброю, *отриману* цивільними особами з метою виконання завдань щодо такої відсічі в порядку, передбаченому законом. При цьому головною вимогою, закріпленою у статті 3 вказаного Закону, є зобов'язання цивільних осіб здати отриману ними вогнепальну зброю й невикористані боєприпаси до неї до органів Національної поліції України не пізніше 10 днів після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні. За порушення цієї вимоги цивільні особи можуть нести передбачену законом кримінальну відповідальність.

Верховною Радою України у перші місяці російської агресії було прийнято Закон України «Про встановлення винагороди за добровільно передану Збройним Силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресора» від 01.04.2022 р. № 2172-IX [6]. Цим Законом встановлюється винагорода за добровільно передану Збройним Силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресора (пункт перший статті 1 Закону). Дія названого Закону поширюється як на військовослужбовців, так і на цивільних осіб – громадян України, які добровільно здадуть військову техніку в порядку, визначеному Постановою Кабінетом Міністрів України № 802 від 15 липня 2022 року «Про затвердження Порядку приймання Збройними Силами придатної для застосування бойової техніки держави-агресора» [7]. Однак і в Законі, і в Постанові також не передбачена можливість для цивільної особи залишити собі для володіння й використання під виглядом «трофейного» будь-якої одиниці чи виду названого озброєння.

Таким чином, законодавство України на рівні підзаконних нормативно-правових актів визначає механізм обігу та легалізації трофейної

зброї, виходячи із таких її визначальних ознак: це зброя, яка була захоплена підрозділами Збройних Сил України, у тому числі членами добровольчих формувань Сил територіальної оборони, у противника внаслідок ведення бойових дій, у тому числі, у випадку її залишення противником на поле бою чи її добровільної здачі противником; дане озброєння та боєприпаси були відповідним чином обліковані (легалізовані) й перевірені на експлуатаційну справність уповноваженими органами матеріально-технічного забезпечення; таке озброєння і боєприпаси після визначення їх технічної і функціональної придатності можуть бути поставлені до бойових підрозділів для виконання завдань за призначенням або утилізовані; трофейна зброя та боєприпаси, як військове майно, є виключно *власністю держави*, а не окремих військовослужбовців або військових підрозділів, які захопили чи іншим чином здобули її у противника.

Виходячи з викладеного, вогнепальна зброя та боєприпаси можуть мати статус трофейних лише у разі їх захоплення у противника *внаслідок ведення бойових дій* підрозділами Збройних Сил України, у тому числі членами добровольчих формувань Сил територіальної оборони, або якщо вона потрапила в розпорядження цих підрозділів у будь-який інший спосіб, у тому числі, у випадку її залишення чи добровільної здачі противником. Своєю чергою, цивільні особи, які перебувають поза межами військових формувань, внаслідок цього за визначенням не можуть бути власниками зброї, яка вирізняється як трофейна. Вогнепальна зброя, що опиняється в розпорядженні цивільних осіб у умовах ведення бойових дій, в юридичному сенсі має класифікуватися не як «трофейна», а як *знайдена*, або як отримана цивільною особою без додержання встановлених Міністерством внутрішніх справ України процедур та вимог (як це мало місце на початкових етапах російського вторгнення).

Підстави та порядок набуття права цивільним населенням України на безпосереднє використання у збройній протидії рф знайденої, залишеної (покинутої) чи здобутої в будь-який інший спосіб зброї російських агресорів мають бути докладно регламентовані у вищезгаданому чинному Законі України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» Даний Закон було ухвалено з урахуванням прагнення цивільних осіб до активної участі в національному спротиві та з метою законодавчого забезпечення реалізації громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту України, її незалежності й територіальної цілісності. У ньому на сьогодні відсутнє визначення статусу вогнепальної зброї, знайденої внаслідок ведення бойових дій, як легального знаряддя, що може бути використане цивільними особами під час відсічі збройної агресії рф.

Одночасно загальний порядок легалізації зазначеної зброї, тобто приведення її правового статусу у відповідність до положень чинного законодавства, а також передачі у володіння та користування цивільній особі доречно детально визначити у проекті спеціального Закону України «Про право на цивільну вогнепальну зброю» (реєстр. № 5708 від 25.06.2021), який знаходиться на розгляді у Верховній Раді України [8].

Відповідні зміни щодо основного правового статусу трофейної зброї, як військового майна, що належить державі, а не окремим військовослужбовцям чи військовим з'єднанням, а також щодо підстав та порядку її вилучення, обліку, реєстрації, перевірки на функціональну придатність та подальшого використання за призначенням, мають бути внесені до вищезазначених Законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» та «Про основи національного спротиву».

У міжнародній практиці співіснують дві ключові тенденції щодо встановлення контролю над використанням зброї цивільним населенням: (1) посилене законодавче регулювання умов володіння та використання зброї; (2) розумний баланс між встановленням обмежень на володіння зброєю і правом на її законне використання цивільними особами [9]. Водночас, жодна держава *не дозволяє* необмеженого володіння й використання цивільними особами зброї, у т.ч. отриманої під час військових конфліктів. Загалом, досвід щодо вилучення у цивільного населення із подальшою легалізацією у зонах військових конфліктів знайденої або виданої без належного оформлення вогнепальної зброї має поширену практику. Найбільш прийнятною та привабливою для населення практикою такого вилучення є викуп державою відповідного озброєння.

Література:

1. The Practical Guide to Humanitarian Law. URL: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/weapons> (дата звернення: 07.03.2024).

2. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністра оборони України № 164 від 23.03.2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0704-17#Text> (дата звернення: 07.03.2024).

3. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України від 21 вересня 1999 року № 1075-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1075-14#n56> (дата звернення: 07.03.2024).

4. Про основи національного спротиву: Закон України від 16 липня 2021 року № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#n107Text> (дата звернення: 07.03.2024).

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України: Закон України від 3 березня 2022 року № 2114-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 07.03.2024).

6. Про встановлення винагороди за добровільно передану Збройним Силам України придатну для застосування бойову техніку держави-агресора: Закон України від 1 квітня 2022 року № 2172-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2172-20#Text> (дата звернення: 07.03.2024).

7. Про затвердження Порядку приймання Збройними Силами придатної для застосування бойової техніки держави-агресора: постанова Кабінету Міністрів України № 802 від 15.07.2022 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/802-2022-%D0%BF#n9> (дата звернення: 07.03.2024).

8. Про право на цивільну вогнепальну зброю: проект Закону України реєстр. № 5708 від 25.06.2021 р URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/27190> (дата звернення: 07.03.2024).

9. Легалізація вогнепальної зброї: міжнародний досвід / Лабораторія законодавчих ініціатив. URL: <https://parlament.org.ua/2023/03/21/> (дата звернення: 07.03.2024).